ČŠI | Česká školní inspekce

Odklady povinné školní docházky

Aktualizovaná data

Praha, duben 2024

Úvod

Tento analytický materiál přináší vybraná aktuální data týkající se odkladů povinné školní docházky (OŠD) v České republice. Navzdory tomu, že byla v uplynulých letech implementována řada opatření za účelem redukce počtu odkladů školní docházky, jako je zavedení povinné předškolní docházky, změna termínu zápisů do základních škol, dovybavení školských poradenských zařízení diagnostickými nástroji pro posuzování školní zralosti či další vzdělávání pedagogických pracovníků, žádné z těchto kroků nepřineslo významné snížení podílu dětí s odloženou školní docházkou.

Podíl odkladů povinné školní docházky

Graf 1: ZŠ 1. ročník – žáci starší 6 let z populace 7letých (v %)

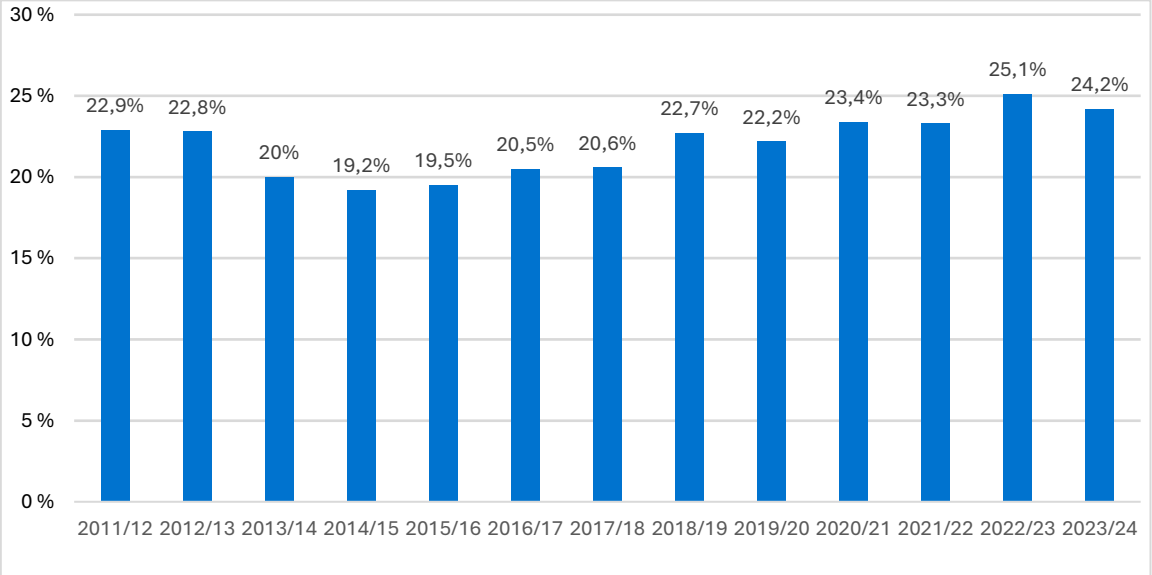

Česká republika se již řadu let potýká s vysokým podílem dětí, kterým je odložena povinná školní docházka. Tento podíl výrazně převyšuje průměr ostatních evropských zemí, dlouhodobě dosahuje hodnot přes 20 % a v posledních letech se dokonce blíží 25 %.

Je evidentní, že tento stav si žádá systematické a efektivní řešení, neboť představuje značnou zátěž nejen pro samotné děti, ale i pro celý vzdělávací systém. Ani zavedení povinného předškolního vzdělávání samo o sobě zatím nevedlo k potřebnému snížení podílu odkladů školní docházky.

Proto bude nezbytné hledat další cesty a opatření, jak dětem v předškolním věku účinněji pomoci překonat případné obtíže a vytvořit co nejlepší předpoklady pro jejich úspěšnou adaptaci při vstupu do základní školy.

Dlouhodobě vysoký podíl odkladů povinné školní docházky představuje v některých regionech České republiky značný problém. I přes zavedení povinného předškolního vzdělávání se situace nezlepšila a počet dětí s odkladem školní docházky zůstává na vysoké úrovni. Kvůli velkému počtu dětí s odkladem, které zůstávají v mateřských školách, se snižuje dostupnost předškolního vzdělávání pro mladší děti ve věku od 3 let. Tento trend je velmi znepokojující, neboť předškolní vzdělávání hraje klíčovou roli v přípravě dětí na jejich další vzdělávací dráhu celkový rozvoj.[1]

[1] Zdroj: Analýza OŠD:. MSMT-2536/2024-1.

Mapa 1: Podíl sedmiletých a starších z celkového počtu žáků nově přijatých do 1. ročníků k 30. 9. 2023

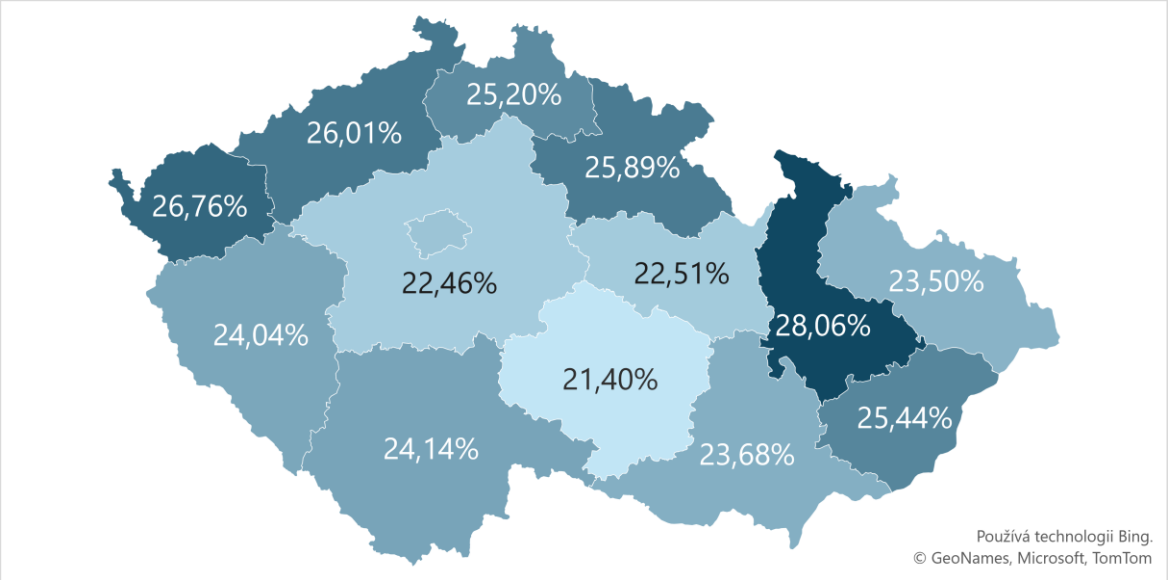

Mapa 2: Podíl sedmiletých a starších z celkového počtu žáků nově přijatých do 1. ročníků k 30. 9. 2019

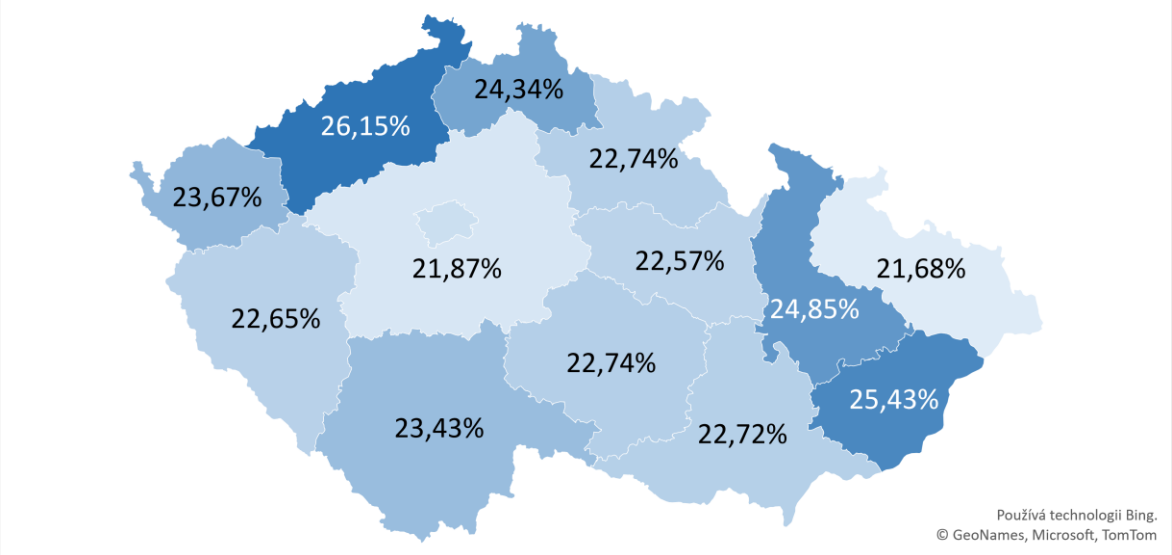

Co to znamená? Pro některé děti je odklad školní docházky přiměřenou reakcí na jejich školní nezralost nebo jiný hendikep. Nicméně vzhledem k celkově vysokým podílům odkladů je zřejmé, že v řadě případů pro odklad nemůže být validní důvod. Tyto děti pak přicházejí o možnost socializace a včasného zahájení vzdělávání. Školy zase přicházejí o prospěšnou heterogenitu, která vyžaduje vyšší míru individualizace vzdělávání, což je v důsledku prospěšné pro všechny žáky. Paušální odpověď na tuto problematiku není jednoduchá, ale současný stav mimo jiné signalizuje nejednotnost v diagnostickém přístupu ke školní zralosti ve školských poradenských zařízeních. Nejde však pouze o ně, jak je uvedeno dále.

Hlavní příčiny OŠD v jednotlivých krajích

Graf 2: Hlavní příčiny OŠD v jednotlivých krajích a ČR (2019/20–2022/23) – podíl příčin (v %)

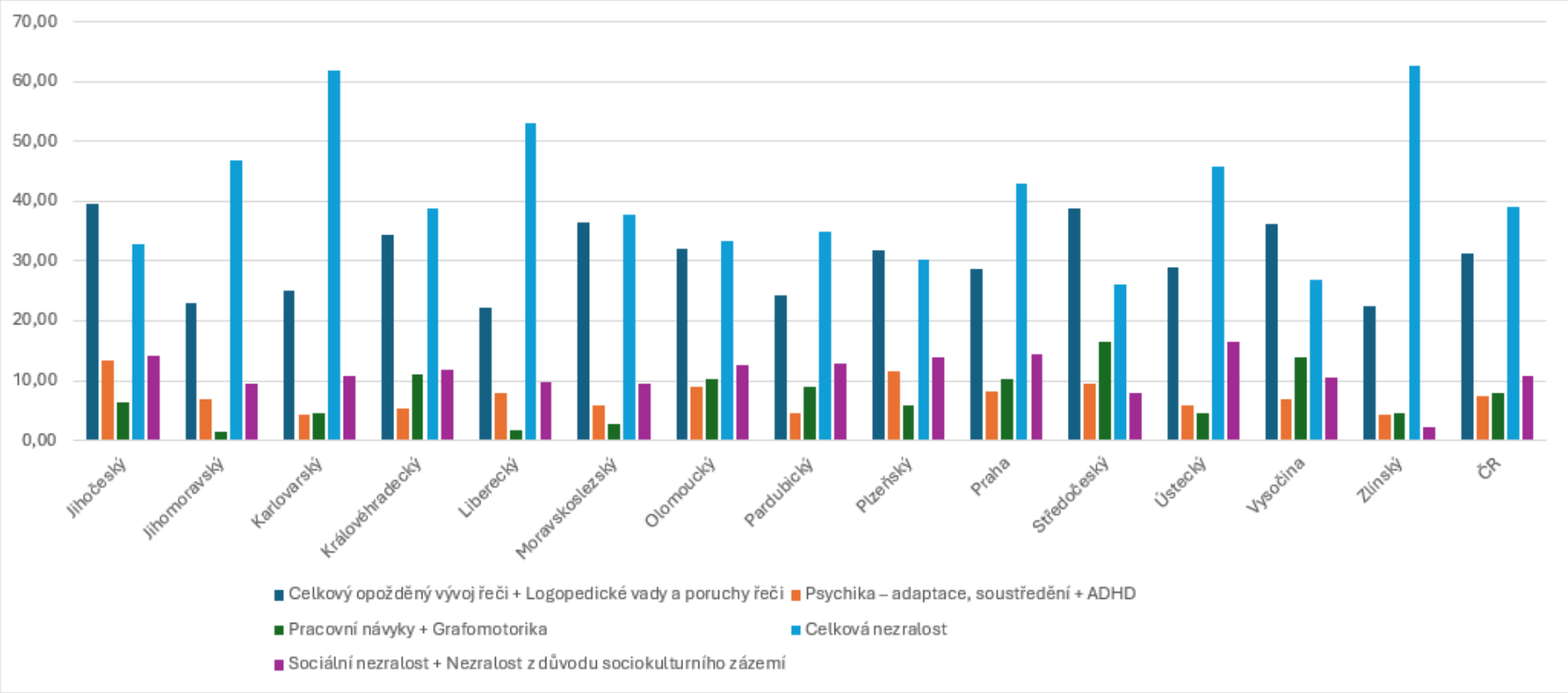

Zdroj: *Inspekční činnost ČŠI*

Výše uvedený graf ukazuje důvody pro odklad školní docházky uváděné poradenskými zařízeními, které sdělili pracovníci mateřských škol při inspekční činnosti. Zastoupení různých příčin je víceméně konzistentní mezi lety, ale rozhodně se liší dle krajů. Při bližším prohlédnutí grafu se nabízí otázka, zda takto uváděné důvody v příslušném krajském členění skutečně dávají smysl. Obecně bude za částí žádostí o odklad také snaha rodičů usnadnit dítěti začátek vzdělávání. V některých případech může být za doporučením školy rodičům požádat o odklad i snaha usnadnit si ve škole práci s dětmi (i když jde spíše o odklad problému s dítětem s obtížemi), u nichž je zřejmé, že by mohly vyžadovat vyšší potřebu individualizovaného vzdělávání.

Určitě je potřeba akcentovat sjednocování postupu školských poradenských zařízení v oblasti posuzování odkladů povinné školní docházky. Je ale nutné vnímat, že situace poradenských zařízení není jednoduchá. Jsou v mnoha ohledech přetížená, pro velké množství klientů a neustálou diagnostiku nemají pak vždy dostatek potřebného času pro následnou adekvátní práci se školou apod. Stejně tak je potřeba vysvětlovat školám, že heterogenní kolektiv není problémem, ale spíše výhodou pro vzdělávání, zejména z pohledu nutnosti více výuku individualizovat, a tím pádem pomáhat všem žákům ve třídě. Samozřejmě, že vzdělávat heterogenní třídu je mnohem náročnější, ale zkušenosti ze zahraničních úspěšných vzdělávacích systémů ukazují, že to stojí za to.

Faktory, které ovlivňují rozhodování o školní zralosti, kromě výsledků vyšetření školským poradenským zařízením

Graf 3: Zvažované důvody při rozhodování o odkladu povinné školní docházky

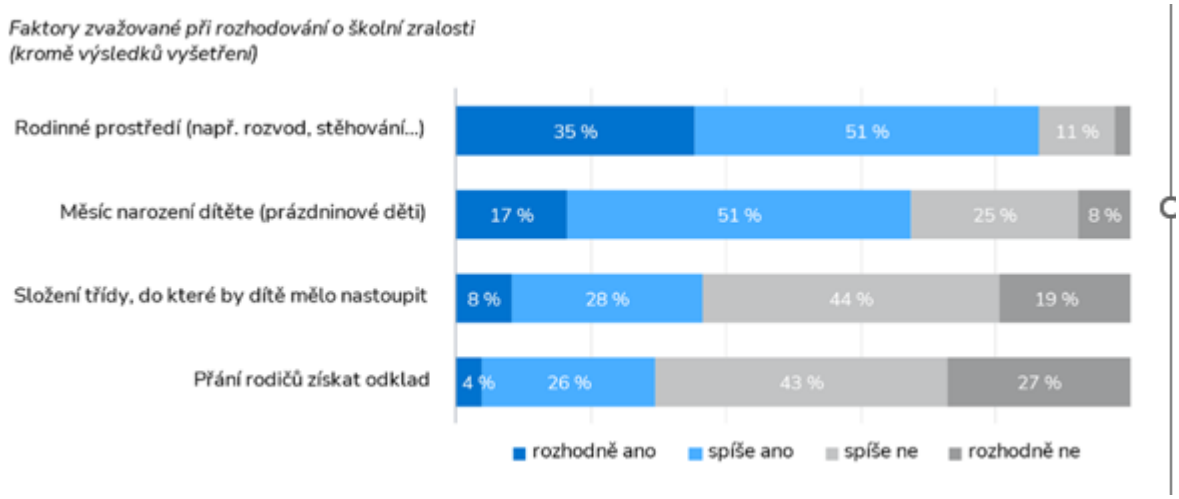

Z přechozího obrázku vyplývá, že poradenská zařízení (dle jejich vlastního vyjádření) zohledňují vedle školní zralosti i mnoho dalších důvodů, které se zralostí nesouvisí a které souvisejí spíše s přáními rodičů nebo s rodinnou situací dětí. Ať už je to jakkoli, výše odkladů je v ČR dlouhodobě enormní a ve srovnání se zeměmi např. EU skutečně neúměrně vysoká.

Srovnání počtu odkladů mezi jednotlivými zeměmi Evropské unie a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

Srovnání není úplně snadné z několika důvodů. První důvod je v tomto ohledu spojený s tím, že věk dítěte, kdy povinná školní docházka začíná, není mezi zeměmi jednotný. Druhý důvod se pak vztahuje ke skutečnosti, že v řadě zemí není praxe odkladu povinné školní docházky ukotvena či je historicky využívána minimálně v konkrétním kontextu. Uváděnými příklady těchto zemí je Francie nebo Anglie jako součást Spojeného království.

Tabulka 1: Povinné předškolní vzdělávání a povinné primární vzdělávání v zemích EU[2]

ECEC gap: space between 2 bullets = 1 year

Source: Eurydice.

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Leave	0.3	0.3	0.3	1	2	0.9	1.2	1.6	-	1	0.5	0.3	0.5	0.4	0.3	0.2	1	1.2	2
Legal entitlement	2.5	3	2.5	-	3	0.5	1	1.5	-	-	3	-	-	-	-	1.5	-	3	-
Compulsory ECEC	5	5	5	5	5	-	-	-	-	4	-	3	6	-	4.7	5	6	4	3
Compulsory primary	6	6	6	7	6	6	6	7	6	6	6	6	7	6	6	7	7	6	6
	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	AL	BA	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Leave	0.3	0.7	1.2	1	0.5	2	1	1.1	1.1	1.1	1	-	1	0.4	1	0.7	1.1	0.9	0.3
Legal entitlement	-	-	-	3	3	-	0.9	-	0.8	1	-	-	-	4	-	-	1	-	-
Compulsory ECEC	-	5	5	6	-	5	-	5	6	6	-	5	-	-	-	-	-	5.5	-
Compulsory primary	5	6	6	7	6	6	6	6	7	7	6	6	6	6	6	6	6	6.5	5.5

Zdroj: Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe 2023 Early childhood education and care https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/faa62d85-932d-11ee-8aa6-01aa75ed71a1/language-en

S ohledem na uvedené skutečnosti je situace v České republice srovnávána se zeměmi, v nichž je tento institut využíván také poměrně často a mezi které především patří Německo a Slovensko. Takové srovnání je rovněž opodstatněno prostorovou blízkostí uvedených zemí. I v takto nastaveném srovnání je však podíl odkladů povinné školní docházky žáků v České republice stále vysoký, když například v Německu se dlouhodobě pohybuje kolem 5 až 7 %, přičemž v některých spolkových zemích však dosahuje jen 1 až 2 %. V Německu se podmínky odkladů povinné školní docházky liší v jednotlivých spolkových zemích. Obecně platí, že odklad je možný na jeden rok bez možnosti opakování ročníku. Rozhodnutí o odkladu zpravidla spadá do pravomoci ředitele školy, který si může vyžádat školní lékařskou nebo psychologickou zprávu. Cílem odkladu je zajistit, aby dítě bylo schopno úspěšně absolvovat školní docházku. Další spolkové země, jako Baden-Württemberg, Bayern (Bavorsko), Berlin, Brandenburg, Bremen a Hamburg, mají vlastní specifická pravidla týkající se odkladů, která se liší v jednotlivých regionech. Důvody pro odklady mohou zahrnovat zdravotní, intelektuální nebo sociálně-emoční faktory.

[2] Několik zemí provedlo reformy týkající se věku zahájení základního vzdělávání, což má vliv na celkovou délku období předškolního vzdělávání a péče. V roce 2020 Kypr zvýšil věk pro ukončení předškolního vzdělávání na 6 let. V důsledku toho byla doba povinného předškolního vzdělávání a péče prodloužena na 1 rok a 4 měsíce ([5]). Švédsko zahájilo vládní šetření ohledně toho, zda zavést 10letou základní školu tím, že změní předškolní třídu (poslední ročník povinného předškolního vzdělávání a péče) na 1. ročník primárního vzdělávání. Pokud se vláda rozhodne jej provést, bude platit od roku 2026 ([6]).

Celkově údaje ukazují, že povinné předškolní vzdělávání a péče se stalo běžnějším opatřením než nárok na něj. Zákonné právo na místo v předškolním vzdělávání a péči je v současné době přiznáno v 15 evropských zemích, zatímco předškolní vzdělávání a péče je povinné ve 20 zemích. Několik vzdělávacích systémů poskytuje jak zákonný nárok na předškolní vzdělávání a péči, tak povinné předškolní vzdělávání a péči. V Belgii, Česku, Lotyšsku, Lucembursku, Polsku, Finsku a Švédsku mají děti právo na místo v předškolním vzdělávání a péči přibližně od 3 let, ale všechny děti musí navštěvovat předškolní vzdělávání a péči během posledních 1–2 let před zahájením základního vzdělávání.

Graf 4: Podíl žáků později vstupujících do povinného základního vzdělávání ke všem žákům (Německo)

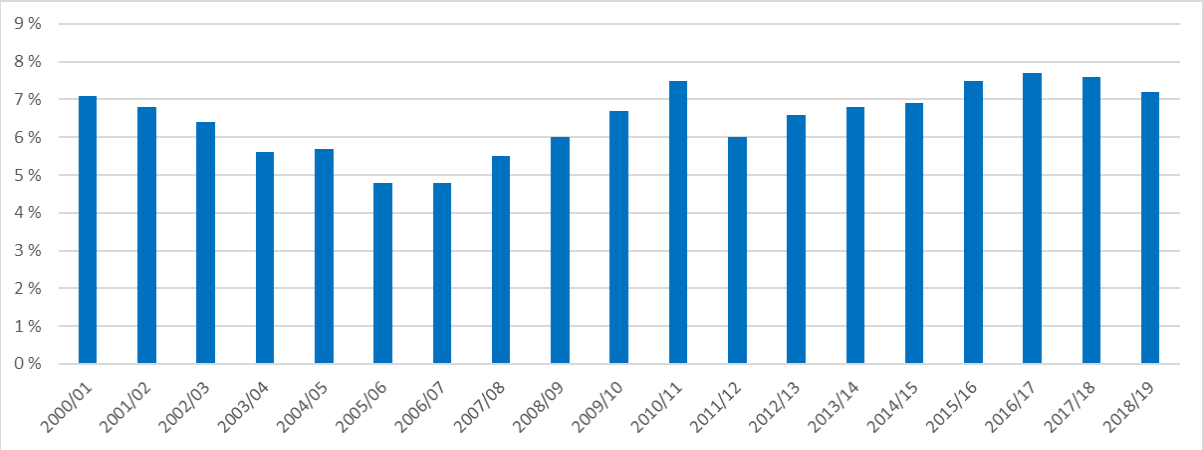

Zdroj: https://www.bildungsbericht.de/de/bildungsberichte-seit-2006/bildungsbericht-2020/pdf-dateien-2020/bildungsbericht-2020-barrierefrei.pdf; kapitola Frühe Bildung, Betreuung und Erziehung

Hůře vychází Česká republika i ve srovnání se Slovenskem, a to dokonce i tehdy, pokud vezmeme do úvahy pouze ukazatel navrhovaných odkladů.

Graf 5: Podíl dětí s navrhovaným odkladem povinné školní docházky

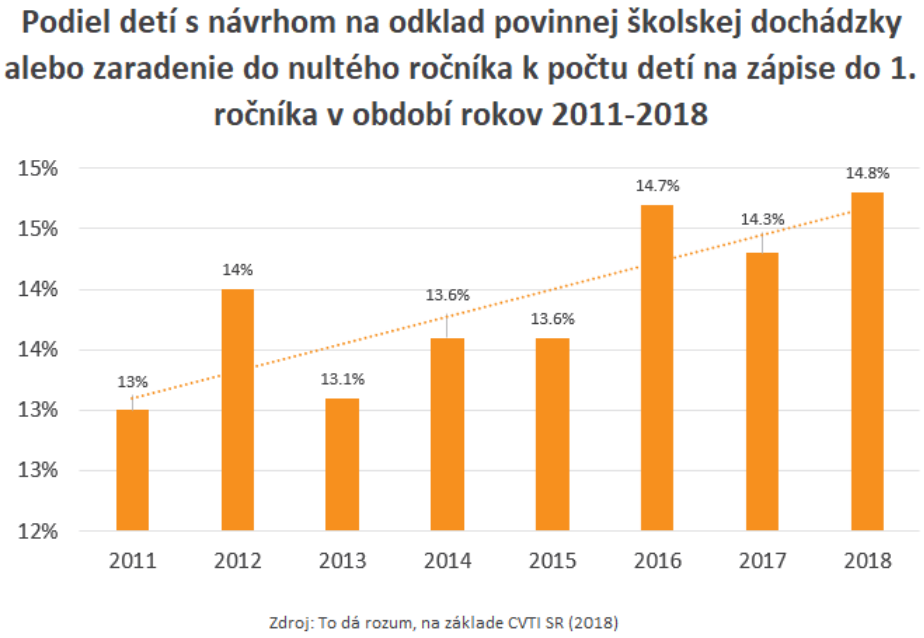

Zdroj: https://analyza.todarozum.sk/docs/346993001uh1a/

V případě Slovenska stojí rovněž za pozornost poměrně aktuální změny legislativní úpravy odkladů povinné školní docházky žáků, které reagují na zvyšující se počet žáků nastupujících do 1. třídy o rok později. V původní úpravě byla přiznána zásadní role zákonného zástupce žáka, který podával žádost o odklad začátku plnění povinné školní docházky nebo o zařazení žáka do nultého ročníku základní školy, a to včetně doporučení specialistů v dané oblasti. V novém pojetí byla významně posílena role jednak ředitele mateřské školy, který z vlastního podnětu zahajuje řízení o pokračování povinného předškolního vzdělávání, jednak specialistů posuzující konkrétní případ každého žáka. Celé téma tak na Slovensku získalo vysokou pozornost.

Tabulka 2: Podíl dětí plnících povinné předškolní vzdělávání v mateřských školách je následující podíl dětí, které pokračují v plnění PPV:

Školní rok	Počet dětí vyplňujících PPV	Počet dětí, které pokračují v vyplňování PPV	% podiel
2021/2022	62 536	5 184	8,2
2022/2023	65 834	7 972	12,1
2023/2024	64 557	7 902	11,6

Zdroj : Data získaná 5. 4. 2024 z Oddělení pro předškolní a primární vzdělávání, Ministerstvo školství Slovenské republiky

Účast českých dětí na předškolním vzdělávání je v porovnání s průměrem OECD i EU nižší

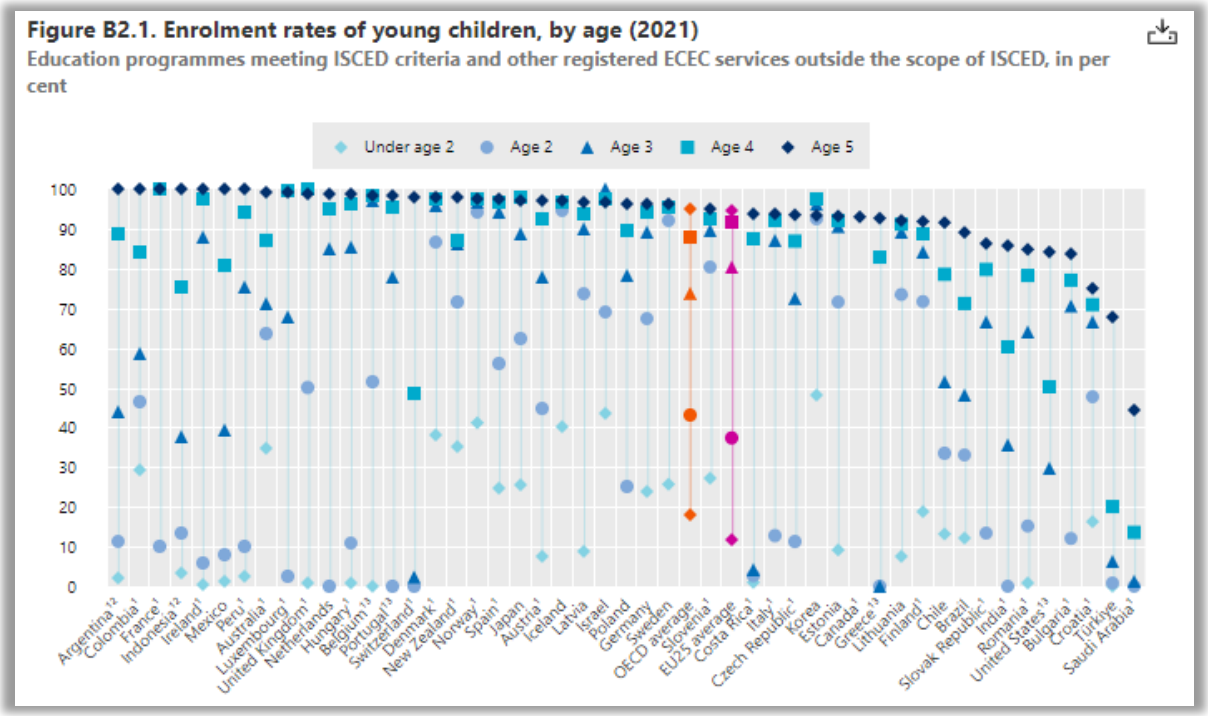

Snímek, který monitoruje Účast na předškolním od 3 let věku dítěte v porovnání se zeměmi OECD a EU Země jsou seřazeny v sestupném pořadí podle počtu zapsaných pětiletých dětí. Referenční rok 2021, Nezahrnuje programy ISCED 01

Zdroj: Education at a Glance 2023 https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2023_e13bef63-en https://www.oecd-ilibrary.org/education/enrolment-rates-in-early-childhood-education-and-care-ecec-and-primary-education-by-age-2021_548c9149-en

	Česká republika	OECD	EU
3leté	72,5	73,7	80,3
4leté	86,9	88	91,6
5leté	93,5	95,1	94,7

Z pohledu OECD je vysoce kvalitní vzdělávání v raném dětství spojeno s pozitivními výsledky v krátkodobém i dlouhodobém horizontu. Je zásadní pro to, aby děti ze všech prostředí měly spravedlivý začátek svojí vzdělávací dráhy. Česká republika se v zapojení 3–5letých dětí do předškolního vzdělávání dle statistik OECD v roce 2021pohybovala lehce pod průměrem zemí OECD i EU.

Věk dětí	Stav ve školním roce								
	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023
6leté	16,5	17,0	17,0	18,7	18,7	19,4	19,1	20,4	18,5
Starší než 6 let	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Ačkoli účast není ve všech zemích povinná, v zemích OECD je stále velmi běžné zapisování dětí starších 3 let, přičemž do ECE a primárního vzdělávání se v průměru zapsalo 88 % dětí ve věku 4 let. Ve více než polovině zemí OECD s dostupnými údaji je počet dětí ve věku 3 až 5 let téměř univerzální, tj. minimálně 90 %. Nejvyšší míra zapsaných čtyřletých dětí do ECE a primárního vzdělávání je v Belgii, Francii, Japonsku, Lucembursku, Norsku a Spojeném království, kde se rovná nebo překračuje 98 %.

Naprostá většina dětí ve věku 3–5 let zapsaných do vzdělávání navštěvuje preprimární programy ve většině zemí OECD a partnerských a/nebo přistupujících zemích. V zemích, jako je Austrálie, Irsko, Nový Zéland a Spojené království, však základní vzdělávání začíná ve věku 5 let. Naproti tomu děti zahajují základní vzdělávání až ve věku 7 let v těchto zemích: v Bulharsku, Estonsku, Finsku, Indonésii, Lotyšsku, Litvě, Polsko, Jižní Afrika a Švédsko (viz příloha 1, tabulka X1.5). O věku, ve kterém by děti měly přejít na základní vzdělání, se v zemích OECD dlouho diskutovalo. Programy předškolního vzdělávání a péče mají za cíl rozvíjet kognitivní, fyzické a sociálně-emocionální dovednosti potřebné k účasti ve škole a společnosti, zatímco primární vzdělávání je navrženo tak, aby žákům poskytlo kvalitní základní vzdělání ve čtení, psaní a matematice spolu s předběžným ***porozuměním ostatním předmětům*** *(Statistický ústav OECD/Eurostat/UNESCO, 2015[14])*. Zdroj: Education at a Glance 2023

Vzdělávání dětí s odkladem školní docházky

Děti s odkladem školní docházky se vzdělávají rovněž v přípravných třídách ZŠ a v přípravném stupni ZŠ speciální. Podíl těchto dětí činil ve školním roce 2022/2023 celkem 4,1 %.

Mapa 3: Podíl 6letých a starších v přípravné třídě ZŠ a v MŠ na počtu dětí v posledním ročníku v MŠ, školní rok 2023/2024

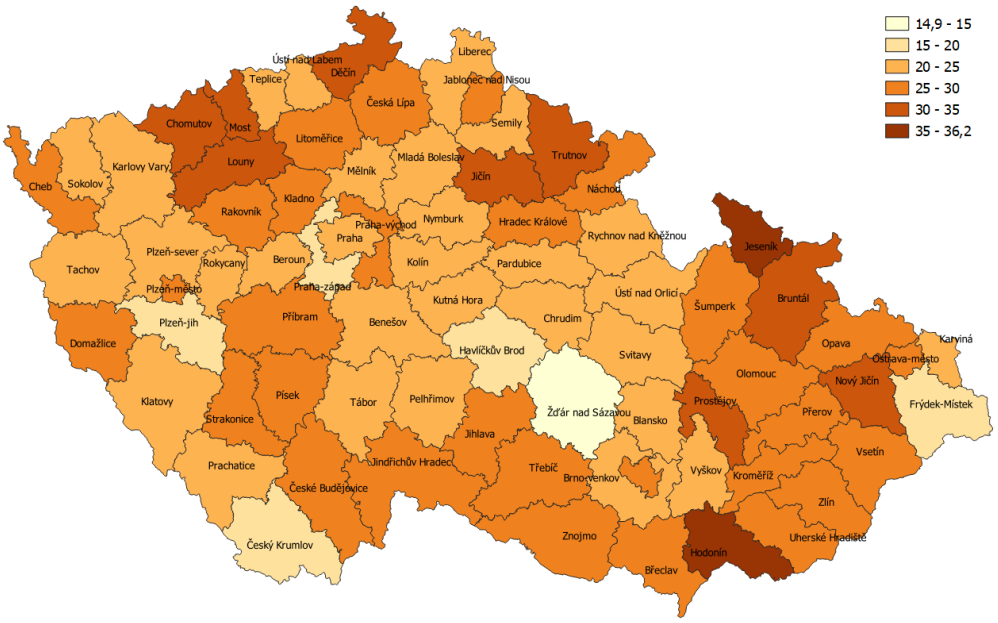

Mapa 4: Podíly šestiletých a starších v povinném předškolním vzdělávání v mateřských školách, školní rok 2023/2024

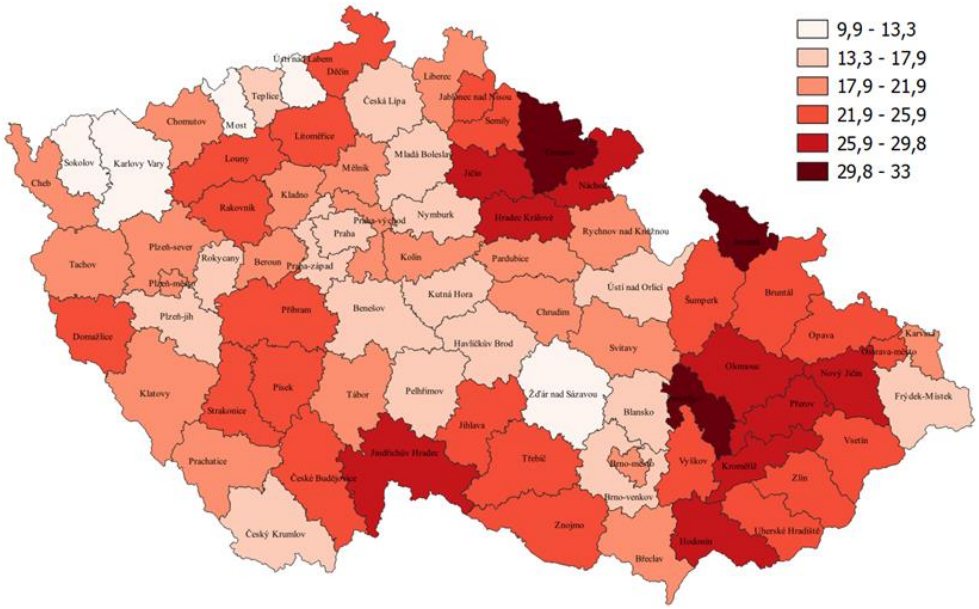

Mapa 5: Podíly 6letých a starších v přípravných třídách ZŠ , školní rok 2023/2024

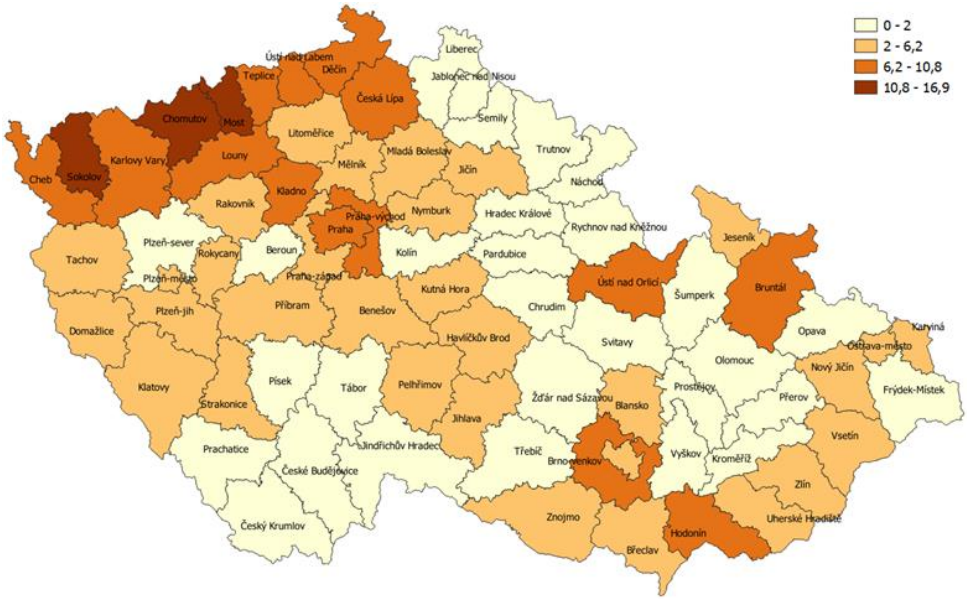

Podíl žáků s odkladem povinné školní docházky na osmiletých gymnáziích – 1. ročník

V některých případech rodiče při zápisu svých dětí zvažují odklad povinné školní docházky s tím, že jejich děti získají výhodu u přijímacích zkoušek na víceletá gymnázia. Dostupná data však ukazují, že tento přístup nemá opodstatnění.

- Počet žáků v 1. ročníku v oboru 79-41-K/81, kterým bylo k 1. září 2023 12 roků (tj. měli OŠD): **1 011** (zdroj MŠMT)
- Počet žáků nově přijatých do 1. ročníku oboru gymnázia s 8letým vzděláváním: **9 155** (zdroj MŠMT: údaje v ročence, tabulka *D1.2.4.1 Obory gymnázií – žáci, nově přijatí, absolventi – podle formy a délky vzdělávání*)
- Žáků s OŠD ze všech nově přijatých do 1. ročníku 8 letých oborů gymnázií: **cca 11 %**

Pokud by neexistoval rozdíl mezi podílem žáků s odkladem školní docházky (OŠD), kteří vstupují do 1. ročníku základní školy a dále pokračují ve vzdělávání, očekávali bychom v 1. ročníku osmiletých gymnázií (VG8) také přibližně 20 % žáků s OŠD. Skutečný podíl je však zhruba o polovinu nižší.

Z dostupných dat nelze jednoznačně určit, zda odklad školní docházky má pozitivní či negativní kauzální souvislost se vzdělávací úspěšností žáka. Pro ověření takového efektu by bylo nutné použít odlišný výzkumný design, který by pracoval s individuálními daty žáků sledovaných v průběhu času a zohledňoval by další relevantní faktory, které mohou ovlivňovat vztah mezi odkladem školní docházky a úspěšností žáka.